

TARJIMASHUNOSLIKDA ELLIPSISNI TARJIMA QILISH MUAMMOLARI

Muxlisa Nizametdinovna Nasretdinova

Katta o'qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik Universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18871472>

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarjimashunoslikda ellipsis hodisasini tarjima qilish bilan bog'liq muammolar va ularning nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Ellipsis badiiy matnda nutqning ixchamligi, semantik zichligi va stilistik ifoda kuchini ta'minlovchi muhim lingvistik vositalardan biri hisoblanadi. Shu sababli uni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida muallif uslubini, yashirin semantik qatlamni hamda kontekstual ma'noni to'g'ri yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ellipsisning grammatik, stilistik va pragmatik xususiyatlari ko'rib chiqilib, uning turli tillardagi ifodalanish usullari qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, badiiy matn tarjimasida ellipsisni saqlab qolish, uni kompensatsiya qilish yoki to'ldirish orqali tarjima qilish kabi usullar misollar asosida yoritiladi.

Kalit so'zlar: *ellipsis, badiiy tarjima, kontekst, stilistik vosita, pragmatik ma'no, tarjima strategiyalari, muallif uslubi, lingvistik transformatsiya.*

Kirish qismi: Zamonaviy tarjimashunoslikda badiiy matnning lingvistik va stilistik xususiyatlarini boshqa tilga adekvat tarzda yetkazish muhim ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Badiiy matn tarjimasida jarayonida nafaqat matnning mazmunini, balki muallif uslubi, nutqning ekspressivligi va kontekstual ma'noni ham to'liq ifodalash zarur. Shu nuqtai nazardan qaralganda, ellipsis hodisasi tarjima jarayonida alohida e'tibor talab qiladigan lingvistik birliklardan biri sanaladi. Ellipsis nutqda ayrim sintaktik birliklarning tushirilishi orqali ifodaning ixchamligini ta'minlaydi va badiiy matnning semantik zichligini oshiradi.

Tilshunoslikda ellipsis kontekst orqali anglashiladigan, biroq grammatik jihatdan ifodalanmagan birliklarning tushirilishi sifatida talqin qilinadi. Badiiy matnda ellipsis muallif fikrini qisqa, lo'nda va ta'sirchan tarzda ifodalashga xizmat qiladi. Biroq bunday sintaktik qisqartirishlarni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida muayyan qiyinchiliklar yuzaga keladi. Chunki turli tillarning grammatik tuzilishi, nutq an'analari va stilistik imkoniyatlari bir-biridan farq qiladi. Natijada ellipsisni tarjima qilish jarayonida muallif uslubini saqlab qolish, kontekstual ma'noni to'liq yetkazish hamda matnning tabiiyligini ta'minlash muhim masalaga aylanadi.

Tarjimashunoslikda ellipsis masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Xususan, M.A.K.Halliday va Ruquiya Hasan ellipsisni matnning kohesiv vositalaridan biri sifatida izohlab, uning kontekstual bog'lanishlarni ta'minlashdagi rolini yoritganlar. Shuningdek, Eugene Nida tarjima nazariyasida semantik va dinamik ekvivalentlik tamoyillari orqali badiiy matnning yashirin ma'nolarini tarjimada saqlash muhimligini ta'kidlaydi.

Mazkur maqolada tarjimashunoslikda ellipsisni tarjima qilish bilan bog'liq muammolar, uning grammatik, stilistik va pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ellipsisning badiiy matn tarjimasidagi funksional ahamiyati, uni saqlab qolish yoki transformatsiya qilish usullari hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik yo'qotishlar masalasi ko'rib chiqiladi. Ushbu tadqiqot natijalari ellipsisni tarjima qilishda muallif uslubining o'ziga xosligini saqlab qolish va badiiy matnning semantik yaxlitligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Asosiy qism: Tarjimashunoslikda ellipsisni boshqa tilga adekvat tarzda yetkazish muhim va murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Ellipsis badiiy matnda nutqning ixchamligi, tabiiyligi hamda semantik zichligini ta'minlovchi stilistik vosita bo'lib, unda ayrim sintaktik

birliklar tushirib qoldiriladi, biroq ularning ma'nosi kontekst orqali anglashiladi. Biroq bunday sintaktik qisqartirishlarni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida grammatik tuzilish, nutq an'analari hamda stilistik imkoniyatlar o'rtasidagi farqlar sababli turli qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu sababli tarjimon ellipsisni tarjima qilishda muallif uslubini saqlab qolish, matnning tabiiylikini ta'minlash va yashirin semantik qatlamni to'g'ri yetkazish vazifasini bajarishi zarur.

Ellipsisni tarjima qilishdagi muammolardan biri grammatik strukturalarning farqi bilan bog'liq. Ingliz tilida ega yoki kesim tushirilgan elliptik gaplar keng qo'llansa, o'zbek tilida ba'zan gapni grammatik jihatdan to'liq shaklda ifodalash zarur bo'ladi. Masalan, Ernest Hemingway ning *The Old Man and the Sea* asarida quyidagi dialog uchraydi: *"Going out?" – "Yes. Before daylight."* Ushbu dialogda ikkinchi gap elliptik konstruktsiya bo'lib, aslida *"Yes, I will go out before daylight"* tarzida to'liq ifodalanishi mumkin edi. Tarjima jarayonida bu gapni *"Ha. Tong otmasdan"* tarzida ixcham shaklda berish ham, *"Ha, tong otmasdan chiqaman"* tarzida grammatik jihatdan to'liq ifodalash ham mumkin. Birinchi variantda muallif uslubining lakonikligi saqlansa, ikkinchi variantda gap grammatik jihatdan aniqroq bo'ladi. Shu sababli tarjimon matn kontekstiga qarab mos variantni tanlaydi.

Ellipsisni tarjima qilishdagi yana bir muammo stilistik ekvivalentlikni saqlash bilan bog'liq. Masalan, *Hills Like White Elephants* hikoyasida qahramonlar o'rtasidagi quyidagi dialog mavjud: *"Another beer?" – "All right."* Bu yerda ikkinchi gap elliptik javob hisoblanadi va aslida *"All right, bring another beer"* tarzida kengroq shaklda bo'lishi mumkin edi. Tarjimada *"Yana pivo olasizmi?" – "Mayli."* tarzidagi variant ellipsisni saqlab qoladi va dialogning tabiiylikini ta'minlaydi. Agar gap to'liq shaklda tarjima qilinsa, masalan *"Mayli, yana bir pivo olib keling"*, nutq sun'iy tus olishi mumkin.

Ellipsisni tarjima qilishda yana bir muhim muammo semantik yo'qotishlar bilan bog'liq. Masalan, *A Clean, Well-Lighted Place* hikoyasida *"Another brandy,"* he said. jumlasini uchraydi. Bu gap elliptik konstruktsiya bo'lib, aslida *"Bring me another brandy"* yoki *"I would like another brandy"* tarzida ifodalanishi mumkin edi. Tarjimada *"Yana bir stakan brendi,"* – dedi u tarzidagi variant ellipsisni saqlaydi va matnning ixchamligini ta'minlaydi. Agar gap *"Menga yana bir stakan brendi olib keling,"* tarzida tarjima qilinsa, buyruq shakli aniqroq ifodalanadi, biroq muallifning lakonik uslubi qisman yo'qolishi mumkin.

Shunday qilib, ellipsisni tarjima qilish jarayonida tarjimon bir necha strategiyalardan foydalanadi. Birinchisi – ellipsisni saqlab qolish, ya'ni asl matndagi elliptik konstruktsiyani tarjimada ham ixcham shaklda berish. Ikkinchisi – ellipsisni to'ldirish, ya'ni grammatik yoki semantik aniqlikni ta'minlash maqsadida tushirilgan birliklarni tiklash. Uchinchisi – kompensatsiya usuli bo'lib, bunda ellipsis orqali berilgan stilistik effekt tarjimada boshqa til vositalari orqali ifodalanadi. Shu jihatdan qaraganda, ellipsisni tarjima qilish jarayoni nafaqat grammatik, balki stilistik va pragmatik muvozanatni ham talab qiladi. Tarjimon matn mazmuni, muallif uslubi hamda til tizimlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda optimal tarjima yechimini tanlashi lozim.

Xulosa qismi: Mazkur tadqiqotda tarjimashunoslikda ellipsisni tarjima qilish bilan bog'liq muammolar hamda uning grammatik, stilistik va semantik xususiyatlari tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ellipsis badiiy matnning muhim lingvistik vositalaridan biri bo'lib, u nutqning ixchamligi, tabiiylik va semantik chuqurligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq ellipsisni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida turli tillarning grammatik tuzilishi va stilistik imkoniyatlari o'rtasidagi farqlar sababli muayyan qiyinchiliklar yuzaga keladi.

Tadqiqot davomida Ernest Hemingway ning *The Old Man and the Sea*, *Hills Like White Elephants* hamda *A Clean, Well-Lighted Place* asarlaridan olingan misollar asosida ellipsisni tarjima qilish usullari ko'rib chiqildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, elliptik konstruktsiyalar ko'pincha dialogik nutqda qo'llanib, qahramonlar nutqining tabiiyligi va realizmini ta'minlaydi. Shu sababli bunday konstruktsiyalarni tarjimada imkon qadar saqlab qolish muallif uslubining o'ziga xosligini yetkazishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari ellipsisni tarjima qilish jarayonida uchta asosiy strategiya qo'llanilishini ko'rsatdi: ellipsisni saqlab qolish, uni grammatik jihatdan to'ldirish hamda kompensatsiya usulidan foydalanish. Har bir strategiyaning tanlanishi matn konteksti, tarjima qilinayotgan tilning grammatik imkoniyatlari va muallifning stilistik maqsadlariga bog'liq.

Umuman olganda, ellipsisni tarjima qilish jarayoni tarjimondan nafaqat lingvistik bilimlarni, balki badiiy matnning stilistik va pragmatik xususiyatlarini chuqur anglashni ham talab qiladi. Ellipsisni adekvat tarzda tarjima qilish muallif uslubining o'ziga xosligini saqlash, badiiy matnning semantik yaxlitligini ta'minlash hamda o'quvchiga matnning estetik ta'sirini yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ellipsisni tarjima qilish muammolarini o'rganish zamonaviy tarjimashunoslikning dolzarb ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Насретдинова М. Н. Эллипсис в русском языке и подходы к его изучению // Вестник Хорезмской академии Маъмуна. 2023/5/4. С.251-255.
2. Nasretdinova M. N. The problem of ellipsis in translation from English into Russian //SHOKH LIBRARY. – 2025.
3. Nasretdinova M. N. Figure Of Speech In Fiction And Studying The Concept Of Ellipsis //PERFECT EDUCATION FAIRY. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 23-35.
4. Munisa Mansurovna Bahrombekova, Nasretdinova Mukhlisa Nizometdinovna, & Lobarkhon Sobitovna Artikova. (2025). CROSS-LINGUISTIC COMPARISON OF TENSE SYSTEMS AS REALIZED IN THE ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI | JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION*, 4(6), 23–27. Retrieved from <https://www.mudarrisziyo.uz/index.php/innovatsiya/article/view/2541>
5. Kuryozova G. A., Fuzaylova N. A. TRANSLATING WORDS AND PHRASES TAKING INTO ACCOUNT CULTURAL CONTEXT //SHOKH LIBRARY. – 2025.
6. Nasretdinova M. N., Ruxshona X. Methods of Analyzing New Words by Reading Texts //Journal of Higher Education and Academic Advancement. – 2024. – Т. 1. – С. 229-232.
7. Nasretdinova, Mukhlisa Nizometdinovna, and Yuldiz Uktamovna Ishmatova. "EXPRESSION OF THE ELLIPSE PHENOMENON IN TRANSLATIONS. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL), 2 (10), 11–13." 2021
8. Насретдинова М. Н. БАДИЙ АДАБИЁТДА ЭЛЛИПСИСНИ ТАРЖИМАДА ҚАЙТА ЯРАТИШ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 3. – С. 610-615.
9. NASRETDINOVA M. N. et al. ANALYSIS OF STYLISTIC ASPECTS OF THE APPEARANCE OF ELLIPSIS IN SPEECH //SOUTH EASTERN EUROPEAN JOURNAL OF PUBLIC HEALTH. – 2024. – С. 1676-1680.
10. NargizaKadambaevnaAdambayeva, Muxlisa Nizometdinovna Nasretdinova. INGLIZ

O'ZBEK TARJIMALARIDA ELLIPSISNI IFODALANISHI // Ilm Fan Xabarnomasi ilmiy
axborotnomasi Vol. 4 No. 2 (2024). 2024-11-30, B.320-323.

